

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MANTIQUIY FIKRLASH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNI

XIKMATOVA MUSLIMA SHERZOD QIZI

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti magistri

Mamatova Gulshan Amankulovna

Ilmiy maslahatchi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti dotsenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14890868>

Annotatsiya

Ta'limdagi integratsiya jarayonlari muammosi, boshqa pedagogik muammolar bilan taqqoslaganda eng qiziqarli va samarali hisoblanadi. Integratsiyani amalga oshirishning muhim omili yaxlitlik elementlari aloqalarining usullarini aniqlash hisoblanib, ular qatoriga o'quv rejasini shakllantirishda qism va yaxlit, mazmun va shakl, hodisa va mohiyat, miqdor va sifat, element va tizim dialektik toifalarini kiritish kerak. Axborot-mazmunli jihati doirasida kompleks o'quv rejasida talabada olamni ilmiy-falsafiy tushunishni shakllantirish, fikrlash faoliyatining yuqori darajasida dunyoqarashga oid umumlashtirishga qobiliyatni shakllantirishi uchun sharoitlarni ta'minlashi kerak. Bunday sharoitlar kompleks o'quv rejasini tuzishning chiziqli usulini tizimli usul bilan almashtirish hisoblanadi

Kalit so'zlar. qism va yaxlit, mazmun va shakl, hodisa va mohiyat, miqdor va sifat, element va tizim dialektik toifalar, fikrlash, tafakkur, shaxsning kognitiv faoliyat, mustaqil fikrlash, ijodiy fikrlash.

Ma'lumki, o'quv fanlarining bir-biri bilan zaif aloqasi o'quvchilar o'rtasida dunyoning yaxlit manzarasini rivojlantirishda jiddiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Mavzuni ajratish maktab bitiruvchisi dunyoqarashining parchalanishining sabablaridan biri bo'lib, zamonaviy dunyoda iqtisodiy, siyosiy, madaniy va axborot integratsiyasi tendensiyalari ustunlik qilmoqda.

Boshlang'ich sinf bitiruvchisi matematika, ona tili va o'qish savodxonligi, tabiatshunoslik va boshqa fanlar bilan "to'qnashganda" haqiqatan ham qayta o'qitilishi kerak bo'lgan vaziyatni bartaraf etish uchun integral ta'lim deyiladi.

Ushbu vazifani amalga oshirish o'quvchilarni o'qitish va tarbiyalashga yangicha yondashishni talab qiladi.

"Integratsiyalashgan ta'lim" tushunchasining o'zi biz tomonidan umumiy mavzu va maqsadlar bilan birlashtirilgan darslar tizimi sifatida qaraladi. Har bir mavzu bo'yicha olgan bilimlarini birlashtirib, o'quvchi o'rganilayotgan obyekt yoki hodisa to'g'risida yaxlit g'oyani shakllantiradi. Integratsiyalashgan darsni qurish uchun tanlangan umumiy ta'lim fanlari mavzulari yangi savollar va muammolarni hal qilish uchun fanlararo bilimlarni sinchkovlik bilan tanlashni talab qiladi, ammo ular sun'iy bo'lmasligi, balki o'rganilayotgan tushunchalar va hodisalarning mohiyatini tushunishga hissa qo'shishi kerak.

Integratsiyalashgan ta'lim samaradorligi aniq. Integratsiyalashgan ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqilligi, bilim faoliyati va qiziqishlari rivojlanadi. Integratsiyalashgan darslarning mazmuni, o'qituvchining o'qitish faoliyati o'quvchining shaxsiga bag'ishlangan, shuning uchun o'quvchilarining qobiliyatlarini har tomonlama rivojlantirishga, ularning fikrlash jarayonlarini faollashtirishga yordam beradi va turli fanlarga oid bilimlarini umumlashtirishga undaydi. Integratsiyalashgan bilimlardan muntazam foydalanish turli xil

ko'rgazmali qurollardan keng foydalanish imkoniyatlarini yaratadi. Integratsiya o'zi uchun emas, balki o'qituvchi faoliyatidagi ma'lum tizim bo'lgani uchun, yaxlit ta'limning yakuniy natijasi bo'lishi kerak.

Integratsiyalashgan ta'lim natijasi quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining birlashtiriladigan fanlarning ma'lumotlaridan foydalangan holda ko'p qirrali talqini tufayli o'zlashtirilgan tushunchalar va mavzu bo'yicha o'quvchilar bilim darajasini oshirishda;
- aniqlangan intellektual faoliyat darajasini o'zgartirishda, intellektual faoliyat darajasini o'zgartirishda, o'quv materialini yetakchi g'oyalar pozitsiyasidan ko'rib chiqish, o'rganilayotgan muammolar o'rtasida tabiiy munosabatlarni o'rnatish;
- musiqa, rasm, matematika, ona tili va boshqalarni jalb qilish asosida o'quvchilarning hissiy rivojlanishida;
- darsda va darsdan keyin faol va mustaqil ishlashga intilishida namoyon bo'ladigan o'quvchilarning bilim qiziqishlarining rivojlantirishida;
- o'quvchilarni ijodiy faoliyatga qo'shilishida, natijada o'zlarining she'rlari, rasmlari, qo'p san'atlari bo'lishi mumkin, bu ba'zi bir hodisalarga shaxsiy munosabatning aksidir va jarayonlar.

Belgilangan jihatlar o'qitishning ta'lim, rivojlantirish va tarbiyalash funksiyalariga mos keladi. Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini yaxlit o'rganish, har tomonlama rivojlantirishga va darsdagi mavzularni chuqur o'rganishga yordam beradi.

Boshlang'ich ta'limning maqsadlari o'zgarib, yangi o'quv dasturlari ishlab chiqilmoqda, tarkibni alohida ajratilgan fanlardan emas, balki yaxlit ta'lim yo'nalishlari orqali aks ettirishga yangi yondashuvlar paydo bo'lmoqda.

Integrativ yondashuvni samarali qo'llash integratsiya qilinayotgan elementlarni o'zaro taqqoslay olish bilan ham belgilanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining taqqoslash ko'nikmalari rivojlanishning o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. Shu bilan birga quyidagi xususiyatlarni qayd etadi:

- a) obyektlarning oddiy ketma-ketligi bilan taqqoslashni o'zgartiradi: birinchi navbatda, o'quvchi bir mavzu (hodisa) haqida biladigan narsalarni, keyin esa boshqasi haqida gapiradi;
- b) ular uchun maxsus qiyinchilik to'g'ridan-to'g'ri harakat qilish imkoniyati bo'lmagan narsalar va hodisalarni, shuningdek, ko'plab xususiyatlarga ega bo'lgan yoki bu belgilar yashirin bo'lsa, taqqoslashdir;
- c) turli xil va murakkab o'xshashliklarni ajratish osonroq;
- d) ba'zi o'quvchilar taqqoslashda faqat farqlarni topadi;
- e) turli xil xususiyatlarga ko'ra taqqoslanadi (ba'zilar yorqin, ko'zni qamashtiradigan, boshqalari esa kamroq yorqin belgilarga ega);
- f) ajratilgan belgilar soni turlicha bo'ladi;
- g) mustaqil ravishda taqqoslash rejasini tuza olmaydi.

Taqqoslash jarayoni boshlang'ich sinflarda o'quv materiallarini o'zlashtirish jarayonida katta rol o'ynaydi. Ushbu faoliyat hodisalarni tasniflash va ularni tizimlashtirish uchun asosdir. Agar matematika haqida gapiradigan bo'lsak, taqqoslash jarayoni tenglik va tengsizlik tushunchalarini, geometrik shakllar, massa, hajm, o'lchov birliklari va boshqalarni rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Taqqoslash faoliyatini o'rganish uchun o'quvchi shunga o'xshash narsalarni ko'rishni o'rganishi kerak. Buning uchun, hech bo'lmaganda, taqqoslanadigan obyektlarni aniq yo'naltirilgan harakatini tahlil qilish, bir hil va turli xilini topish uchun ajratilgan xususiyatlarni doimiy taqqoslash talab qilinadi.

Taqqoslash jarayonini rivojlantirish, shuningdek, har qanday aqliy harakatga rahbarlik qilish kerak. Tadqiqotlar [95] taqqoslash faoliyatini bajarishda xatolar o'quvchilarning kerakli aqliy harakatni amalga oshirishga qodir emasligi ko'rsatadi.

Keyingi darajada muhim mantiqiy faoliyat bu umumlashtirish faoliyati. Abstrakt faoliyatlari o'quvchilarning aqliy faoliyatining tarkibiy qismidir va uning asosida o'quvchilarning umumlashtirilish va tushunchalari shakllantiriladi [87].

Tadqiqot natijalariga ko'ra, abstrakt jarayoni ikki tomonga ega degan xulosaga kelish mumkin:

1) bir qator muhim xususiyatlar boshqalardan ajralib turadi va xabardorlik obyekti sifatida saqlanadi (asosiy umumlashtirish);

2) muhim bo'lmagan belgilar bekor qilinadi (ikkinchi darajali umumlashtirish).

Shu bilan birga, ikkala tomon ham bir-biridan ajralib turadigan bo'lsa-da, bitta yoki boshqa tomon oldinga chiqishi mumkin. Asosiy umumlashtirish yangi konsepsiyani (qonunni) rivojlantirishga olib keladigan umumlashma bilan bog'liq. Ikkinchi darajali umumlashtirish olingan bilimlarni yangi muammolarni hal qilish uchun qo'llash jarayonida namoyon bo'ladi [87].

Birinchi holda, yangi konsepsiya (yoki yangi qonun) o'zlashtirilgan bo'lsa, o'quvchilarning to'g'ri tayyorgarligini ta'minlash kerak, ammo juda keng vizual va samarali tajribani ta'minlash muhimdir. Chunki har qanday konsepsiyani rivojlantirish uchun zarur shart-bu obyekt (hodisaning) ahamiyatsiz xususiyatlarining o'zgarishi bo'lib, natijada uning muhim belgilarini ajratib ko'rsatish va amalga oshirish imkonini beradi.

Ikkinchi holatda, o'quvchilar allaqachon o'rganilgan bilimlardan foydalanganlarida, ularga ma'lum bo'rgan umumiy harakat tamoyilidan ongni chalg'itadigan ahamiyatsiz belgilar va shartlardan xalos bo'lishga yordam beradigan bunday imkoniyatlar (vositalar) berilishi kerak.

Shuni ta'kidlash kerakki, ko'pincha o'quvchilar umumlashtirish o'rniga sintezlashadi, ya'ni, obyektlarni umumiy sabablarga ko'ra emas, balki ayrim sabab-ta'sir munosabatlari va obyektlarning o'zaro ta'siri bilan birlashtiradi.

Shunday qilib, oqilona tuzilgan o'qitish amaliyoti va maxsus tadqiqotlar harakat usullari va o'zlashtirilgan tarkib o'rtasida organik bog'liqlikni ko'rsatdi. Ushbu tushunchalarni assimilyatsiya qilish vositasi bo'lib xizmat qiladigan tushunchalar belgilari bo'lgan harakatlar. Agar o'quvchi tushunchani tanish va mutlaqo yangi sharoitlarda qo'llasa, bu o'quvchining ushbu tushunchani o'zlashtirganligini aniq ko'rsatib beradi. Shunday qilib, tushunchalarni assimilyatsiya qilish sifati o'quvchining ushbu tushuncha bilan ishlay olishi bilan belgilanadi.

References:

1. Yusupova Sh., Rejapova D. Integratsiyali darslar tashkil qilish metodikasi. – A.: 2007.
2. Ushinskiy K.D. Bolalar dunyosi. O'quvchi. Mantiq bo'yicha dastlabki darslar. – Yig'ilgan. cit., 4-jild. - M.-L.: APN RSFSR, 1948. - 678s.

3. Van Ek, J.A. Waystage 1990: Council of Europe / J.A.Van Ek, J.L.M.Trim. – Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
4. Toshpulatova D.K. Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini o'qitish sharoitida darajali testlardan foydalanish texnologiyasi // NamDU ilmiy axborotnomasi – Namangan, 2021 – B. 418-423 (13.00.00, № 30).
5. Toshpulatova D.K. The role of mental arithmetic in improving mathematical literacy in primary school // International Scientific Journal Theoretical & Applied Science Published – AQSH, 2019 – B. 184-186 (Impact Factor: 6.630, <https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2019.12.80.37>).
6. Mamatova Gulshan Amankulovna Doston language learning in primary schools methodology. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(1), 626–628. Retrieved from <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/1096>. 2022.